

un jardí i prenien després un aire de persecució galant en unes cambres plenes de cortinatges, sense oblidar mai del tot els bons costums. En el jardí, els ~~xxxxxx~~ ^{varons} portaven una indumentària increïblement cenyida (sovint feta amb tela de quadros) i uns barrets de palla en els quals els llaços de les cintes constituïen un toc aeri i delicat. Les dames, corregides per un sistema de barnilles, respiraven difícilment, la qual cosa ~~els~~ els donava la sufocació que, pel ret de confondre's amb el rumor, deixava suposar una educació sense màcula.

En les escenes interiors, ells duïen frac, ~~frac~~ ^{peça} que produïa, sense que fos confessat, un efecte torbador i decadent, però d'una decadència lenta, amable, que semblava que donaria temps per a tot. La clenxa al mig, els bigotis llargs, la infatigable ^{mirada} febrosa i una predestinació flotant a morir prematurament a Montecarlo, era el caient d'aquells joves d'utilitat social desconeguda. En realitat, moriren per milers, fins a desaparèixer, en els camps de batalla de Verdun, de l'Ourocq, del Marne, d'Arras, de Dixmude, d'Iprés, de tots els ~~camp~~ ^{indrets} on Europa, amb un cert entusiasme però tement alguna cosa, provava de prendre's el primer vas de cicuta.

Els bigotis llargs es van anar escurçant a mesura que queïen les monarquies, per qui sap quina obscura relació. Les clenxes abandonaren el seu urc d'encimar-se i la mirada pirètica es convertí en un posat d'ulls inquiet i per sempre més re-

celós. Les postals prodades o amb lluents i les vistes este-reoscòpiques van perdre uns models d'una gran força evocadora.

De tot això els americans només en veien la part més ex-terna, i somreien amb indulgència, com si sabessin molt bé de que es tractava, davant d'un coll dur excessivament alt, d'unes botines amb botons de nacre o d'un ocell dissecat dalt d'un barret. De debò, ni tan sols sospitaven el significat d'aques-tes coses, ni del do profètic que podia adquirir-se estimant-les i sabent-les llegir.

En canvi per a ell, europeu, el que no sabia o havia vis-cut, no pressentia. I no pas en un fred coneixement de causes i efectes, sinó en virtut d'una íntima vibració que transforma-va l'emoció en una mena de record, i el record en una operant aptitud reconstructiva.

Una de les vistes presentava un grup de soldats colonials maniobrant. Per un doble ressò de la memòria, retrocedí un en-filall d'anys; el seu pare era aficionat a la fotografia en re-lleu i tenia molts clixés el motiu dels quals eren els soldats, fent exercicis militars, marxant o simplement descansant. Li semblava que l'avinguda on havien estat impressionades les pla-ques era la diagonal. No podia establir per quina raó el seu pare havia escollit aquell tema, però aedua que, en el curs d'algunes proves de materials o d'aparells, aprofità el primer pretext.

En l'evocació, el sentiment era més fort que la fidelitat en els detalls. Els soldats evolucionant per un carrer de Barcelona ~~duien~~ duien, potser, uns uniformes clars i lleugers, d'una telà amb petites ratlles, la qual cosa feia pensar que les escenes eren preses a l'estiu. Tot això era confús, perquè la memòria, com passa en projectar-la molt enllà, li servia a aquestes imatges barrejades amb altres aparentment sense relació. Aleshores, el perfil d'un esfullador de plata, amb el mànec cizellat i la fulla recorçada com una flama, i el d'un afiblall d'or semiesfèric, amb una perla diminuta en el centre, es juxtaposaven amb els grups de militars sense que ell pogués penetrar el seu significat.

Fins molt després de sortir de casa de la Letícia, persistí la irradiació del record, centrada en un aspecte que en la vida d'ell i en la de la gent del seu temps (potser en la de tots els temps) havia ocupat un lloc preponderant: els soldats. Una atracció irresistible es devia desprendre de la integració dels homes als exèrcits, perquè una de les representacions conscients més llunyanes que podia captar, era la d'uns escamots amb ros de xarol, guerreres llargues de color blau fosc, amb musculeres vermelles en forma de mitja lluna, polaines de roba i espadenyas de vetes. En el morrió (del qual penjava un cordó llarg que l'unia, li semblava, a algú lloc del cinyell) hi portaven uns pompons alegres, petits cons de llautó amb un floc roig so-

pressortint. Eren soldats més sensibles a morir del tifus que de les pales, i semblaven figures per a il·lustrar algun romanç de cec.

Segurament que aquests soldats tenien una forta vinculació amb guerres africanes inacabables. Les publicacions gràfiques divulgaven de tant en tant vistes del port, amb transports de tropes descarregant ferits i malalts, que rebien ~~kan~~ la benedicció d'altres jerarquies eclesiàstiques. Una inranta de la casa reial apareixia inclinada al costat d'una llitera, prodigant consol a les víctimes amb qui sap quines paraules obligadores. Mal arrengrats en un costat, presenciaven l'escena uns membres de la Creu Roja amb uniformes de campanya, en la ~~kanan~~ ^{roba} dels quals es destriaven els plecs d'una llarga permanència en armaris i calaixos. Tot tenia un aire protocolari, menys les cares dels malalts, que miraven esbatant els ulls i tement un súbit empitjorament de les coses.

El seu pare li havia explicat moltes vegades que la seva lleva fou la d'una desfeta en terres marroquines. Es deia que els cadàvers navien format piles fins a privar el pas d'un afrau i que un famós general havia desaparegut en l'acció. Aquestes històries desvetllaven la seva imaginació infantil i eren constantment reforçades per altres reresides a la família: l'avi patern s'havia lliurat de la guerra de Cuba redimint-se per mitjà d'una paga i l'avi matern fou recaptador militar de contri-

bucions per compte dels carlins. En la seva masia de Polinyà, en una cambra fosca sota la gran campana de la llar de roc, hi havia una porta condemnada que donava, deien, a un corredor secret per on l'avi podia fugir si es presentava l'amenaça de les forces enemigues.

Com una panoràmica lentament resseguida, amb braços de boira que trencaven la continuïtat de la cavalcada mòbil en un sentit de rotació alternativa, els blaus, els vermells, els ocres, els grisos i els verds espectrals dels uniformes anaven presentant la cara de la seva persistència en el record. El presagi d'un tribut inevitable l'havia acompanyat des del principi.

Degut a un canvi ^{econòmic,} ~~social,~~ els seus pares van anar a viure a una barriada extrema de la ciutat, quan ell era encara molt petit. Per la part davantera, el pis que ocupaven donava al camp de jocs d'una escola catòlica: Sant Pere Claver. La galeria posterior s'oïria enfront d'una gran fàbrica a qui la gent donava el nom de la farinera. Era una època de convulsions socials i la fàbrica prengué de sobte un posat rosc i temible; els obrers, que en temps normals marcaven la divisió de les hores amb llurs entrades i sortides, adoptaren una continença ^{sorruda} ~~de~~ i silenciosa.

Un dia, a l'alba, se sentiren trets. A l'hora de dinar, el pare digué que les tropes havien sortit al carrer i pos des-

prés, forces de l'exèrcit emplaçaven peces d'artilleria lleu-
gera en ^{el} camp de Sant Pere Claver. A casa d'ell i segurament a
tots els pisos pròxims, va començar la queixa contra els temps
que vivien, i un reinejar ocult i les converses en veu baixa
donaven la senyal mínima d'aquells moments. Les dones feien el
recompte dels queviures i alguns homes, de replà a replà, es lliu-
a intercanviar idees originals sobre l'administració de la ~~cosa~~ ^{cosa}
pública.

A mitja tarda, un capità recorregué les cases, ordenant que
les finestres exteriors fossin protegides amb matalassos i que
la gent s'agrupés en les ~~pendències~~ dependències interiors, abs-
tenint-se d'una manera absoluta d'abocar-se als balcons que do-
naven al carrer o d'intentar sortir per cap motiu.

Una notícia serpentejà per tot el barri i va liquidar ~~tan~~
la mica de frivolitat que l'oficial, a desgrat del seu avís, no
havia pogut desfer. Se sabia que els obrers que s'havien ferts
a la Farinera estaven previnguts que, si abans de transcórrer
una hora, no es lliuraven a les autoritats, la fàbrica seria
bombardejada. Faltaven pocs minuts per acabar-se el termini i
els sons apagats que arribaven del carrer, el murmuri d'unes
veus, el renill ~~d'una~~ ^{d'una} bèstia, el fregadís d'unes corretges i el
xoc insistent d'uns metalls, passaven de celobert a celobert
i de galeria a galeria el pes d'una espera que lligava els no-

mes i les coses.

D'una manera espontània, un ex-sergent ~~de~~ veí prengué a càrrec seu un comanament menor. Explicà que el lloc més segur de l'edifici, per a enfrontar-se a una contingència com la que els seria imposada d'un moment a l'altre, era el cub de l'escala. ~~Per~~ Per tant, les portes dels pisos foren obertes i la gent entrava i sortia, en un vaiverejar sense objecte. El sergent retirat començà a explicar que els artillers tirarien per elevació i que els projectils passarien per damunt de la casa per anar a caure, amb exactitud matemàtica, a la farina. Un senyor ancià, que havia visitat diversos països d'Europa per a estudiar les organitzacions cooperatives, el reprengué amb severitat:

-Això no no hauria de dir ni en broma. Es tracta d'una simple intimidació de l'exèrcit per anar de pressa. ¿Que no veu que si passés el que diu desapareixeríem del concert de nacions civilitzades?

L'ex-sergent anava a contestar-li paternalment que els civils baden sempre, però s'interrompé per a escoltar unes ordres que, com un borbolleig confús, venien del carrer. Estengué un braç movent imperativament la mà per a imposar silenci i tingué el temps just de dir:

-Cos a terra!

Una forta detonació féu retrunyir tota la casa. Els

veïns s'havien quedat drets, esbalaïts, i només el coneixedor, com un gran batraci, romania ajegut, amb el cap contra la paravall^l els peus en un ram d'escala. Dues explosions més, gairebé seguides, van expressar l'humor de la tropa.

En algun lloc, la trencadissa d'uns vidres i la pluja menuda dels trossos omplí un retall de silenci. Una criatura va posar-se a plorar i a prop seu unes veus començaren una baralla.

Tothom seguí, per damunt de la freda prescripció tècnica, el dictat de l'instint i cadascú entrà per la porta que tenia més ^{pròxima.} ~~avants.~~ A casa d'ell els nens, mig per joc i mig per una por fonamentada, s'agombolaren sota la taula del menjador; dos dels fills de l'ex-sergent, amb la ~~confusió~~ confusió s'havien quedat allí, i tots junts escoltaven ~~el~~ ^{el} que es deia per damunt dels seus caps. Una dama vella inicià els passos d'un rosari, mentre tot d'opinions es creuaven sense trobar-se. S'expressava la temença que arribessin a faltar petites coses que, de tan òbvies, eren considerades amb indifferència fins el dia avans.

De l'indret de la Farinera, se sentiren uns quants trets de pistola. La senyora va interrompre l'oració llarga per a formular-ne una de ^{curta:} ~~breu~~ "Sant Marc, Santa Creu, Santa Bàrbara no ens deixeu!". Es persignà de pressa i ajuntà les mans, tot movent el cap amb estupor, com si hagués perdut el punt de la

seva fe.

Després, una quietud sostinguda, densa, es filtrà per les escletxes, com un gas lent que volgués tocar-ho tot. De tant escoltar, la gent callava per damunt de la mesura normal.

Lluny, se sentí una claxon insistent que, més que no pas l'estridència mecànica, evocava un plany ominós.

Ell i els seus amics sortiren de sota la taula, fent puntetes, i es dirigiren cap a la porta de la galeria, sense que ningú no se n'adonés. Entreobriren un finestró i van contemplar una escena que no oblidarien mai: a cada banda del portal gran de la farinera, hi havia un rengle de soldats, amb els màusers apuntant grups de treballadors que sortien de la ràbrica alçant els braços. Uns altres soldats, lligaven els homes i s'anava formant una corda interminable. Un obrer vell es tapà la cara amb les mans, ~~el seu cos semblava un feix de sarments agitats per la ventúria.~~

Tot quedà nítidament gravat en la seva memòria. En algun revolt, sense ocupar un lloc aparent i deixant transcórrer anys sencers sense manifestar-se, guardava les imatges dels actors i de l'escenari que, de tant en tant, a llargs intervals, es desplegaven per a representar el seu petit drama, sempre igual, sempre viu, amb la suau coloració d'un capvespre ciutadà.

¿Qui més compartia amb ell aquell record? ¿I tots els

altres records, tota la vida conservada en diminuts ~~espais~~ espais, quina comunitat havia establert entre ell i gent desconeguda?

Tenia, per a compartir-la, la visió de vint mil soldats vençuts que passaren una ratlla fronterera. I el d'un camp amb clapisses de neu, a la falda d'una gran muntanya, amb un traç geomètric limitat per una triple estesa de filferros de pues.

Els dos primers dies, amb les dimensions que prenen les hores ~~ambigües~~ ^{contràries,} no els donaren menjar, i caminaven amb una rara frisança, arrupint el cos perquè el fred no els ~~amalgamava~~ doblegués. Si s'apropaven als filferros, soldats senegalesos els amenaçaven amb les culates dels seus rusells i en fer-ho, somreien mostrant llurs genives vermelles, amb un gest d'antiga venjança satisfeta.

Al tercer dia, la fam era el dolor físic més gran. Ningú no podia pensar amb cap altra cosa i a mig matí, quan camions plens de pa entraren al camp i llençaren fogasses partides en quarts, s'hi van abraonar com bèsties. Com 4 bèsties, grunyien i es miraven amb recel els uns als altres, i es donaven cops per a entomar els trossos al vol. Molt després, encara els feia mal el coll per haver-se empassat grans ~~XXXXXXXXXX~~ mossades de pa sense mastegar. Els quedà un profund sentiment d'humiliació, i una ràbia sorda, indominable, que en algun sentit els mar-

caria per sempre. Ell no no oblidaria mai; quan petites vanitats humanes tornessin a temptar-lo, recordaria aquells moments ens els quals, gairebé guinyolant com un gos, gairebé perduda la consciència de la pròpia condició, devorava la seva part amb el neguit que els altres li poguessin prendre.

Si, ell també fou soldat en una guerra, ~~ix~~ⁱ havia vist la destrucció, el dolor i la mort. Representava un inútil testimoni més, al costat del de milions de contemporanis seus que, per causes semblants o diverses i en altres llocs, afrontaren la desaparició anònima i l'angoixa de refer lentament i a mitges tot el que havia estat destruït amb rapidesa, dins d'ells mateixos i en el conjunt de valors coincidents o antagònics que representaven.

Amb un gest de perplexitat, amb un apesarament que persistia per damunt de tots els estímuls momentanis, conservava la imatge de les runes, dels innúmers petits claps de sang, de la gent fugitiva i misèrrima, batzegat eixam endinsant-se per camins desconeguts i emprenant l'aventura de recomençar amb una ~~invisibilitat~~ invisible mutilació en els braços, amb un invisible llast ~~en~~ en les zones més recòndites de l'ànima.

Tot això ja pertanyia al passat, com l'escena garibaldina d'Aspromonte, i com aquella la podia veure amb el perfil i el relleu clarament acusats, però sense l'ajut d'aparells ni d'artificis òptics. I no obstant, com en l'ínfim escenari italià,

la seva memòria planava per damunt del vast diorama revestint-lo d'una pal·lidesa de cera, d'una ^{insòlita} ~~pal·lidesa~~ -però forta i perdurable- figuració de la veritat.